

SZABADVÁRY TAMÁS
Magyar Nemzeti Múzeum
szabadvary.tamas@mnmu.hu

A. VIDA ISTVÁN
Magyar Nemzeti Múzeum
vida.istvan@hnm.hu

A Nagyharsány-Kopáralja késő római kori villakomplexum fürdőépületében végzett közösségi régészeti önkéntes munka eredményeiről

ABSZTRAKT | Nagyharsány-Kopáralja (ID 20398) késő római kori villakomplexum területén, 2022 júliusában végzett közösségi régészeti kutatások (MNM, NRI, Közösségi Régészeti Osztály) jelentős eredményekkel zárultak, mely egyben a fürdőépület vegetációtól való részleges megtisztítását is célozta. A tevékenység jó példát szolgáltat a közösségi régészeti önkéntes munka sokrétűségére és jövőbeni bővíthető voltára.

KULCSSZAVAK | római kor; késő római kori villakomplexum; közösségi régészet; szórványleletek

TAMÁS SZABADVÁRY
Hungarian National Museum
szabadvary.tamas@mnmu.hu

ISTVÁN A. VIDA
Hungarian National Museum
vida.istvan@hnm.hu

Findings of Community Archaeological Fieldwork Conducted with Volunteers in the Bathhouse of the Late Roman Villa Complex at Nagyharsány-Kopáralja

ABSTRACT | The community archaeology project carried out in the area of the Late Roman *villa* complex at Nagyharsány-Kopáralja (ID 20398) by the Community Archaeology Department of NIA HNM in July 2022 yielded important results. The project's goals included partially cleaning the remains of the Roman baths from vegetation. The initiative serves as a great example of the versatility of community archaeological work and its potential for further development.

KEYWORDS | Roman age, late Roman villa complex, communal archaeology, strayfinds

A Szársomlyó déli oldalán, festői környezetben elterülő Nagyharsány-Kopáralja (Baranya vármegye) késő római kori villakomplexum¹ területén Mráv Zsolt (Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Régészeti Intézet, Régészeti Tár) vezetése alatt folytak szisztematikus régészeti kutatások az elmúlt években (2016, 2018–2019), melyek a lakomaterem teljes körű feltárását célozták.² A 2020-ban, a muzeális szférát is súlyosan érintő Covid19-járvány kitörésével a kutatások megszakadtak, a korábban tervezettekől eltérően (fémkeresős) terepbejárásokra sem kerülhetett sor.

A Nagyharsányban hosszú évek óta tradícióként élő, nemzetközi érdeklődésre is számot tartó nyári 15.

Ördögkatlan Fesztivál keretei között (Nagyharsány Községi Önkormányzat támogatásával) merült fel annak lehetősége, hogy a villakomplexum részét képező, korábban feltárt fürdőépület jelenleg felszínen lévő maradványait megtisztítsuk a vegetációtól. A fürdőt Fülep Ferenc tárta fel 1961-ben, a leletanyag és dokumentáció a Magyar Nemzeti Múzeumba, illetve a pécsi Janus Pannonius Múzeumba került. A hatvan évvel ezelőtti ásatás alkalmával a meddőkben felhalmozott földet nem szállították el, míg a területet vasbeton cölöpökön rögzített drótkerítéssel zárták le. Az elmúlt évtizedekben nem történt kutatás a helyszínen, illetve a burjánzó fás-cserjés növényzet rendszeres visszaso-

1. kép. Nagyharsány-Kopáralja, közösségi régészeti önkéntesek csoportképe, háttérben a Szársomlyóval, 2022. július 23. (fotó: A. Vida István)

Fig. 1. Group photo of the volunteers of the community archaeological fieldwork at Nagyharsány-Kopáralja, with Szársomlyó Hill in the background, 23. 07. 2022 (photo by István A. Vida)

1 Lelőhely-azonosítószám: 20398.

2 A kutatásokról legújabban: MRÁV 2019, 18–21; MRÁV 2021, 11–21.

2. kép. Nagyharsány-Kopáralja, fürdőépület felszíni maradványainak tisztítása önkéntesek segítségével, 2022. július 23. (fotó: Szabadváry Tamás)

Fig. 2. Cleaning the surface remains of the bathhouse at Nagyharsány-Kopáralja with help from volunteers, 23. 07. 2022 (photo by Tamás Szabadváry)

rítása is elmaradt, ezáltal a felszíni maradványok mind a tudományos célú vizsgálatok, mind pedig a látogatók számára gyakorlatilag megközelíthetetlenek váltak.³

2023. július 23-án, az MNM NRI Közösségi Régészeti Osztályának (korábban MNM Közösségi Régészeti Program) önkéntesei segítségét és áldozatkész közreműködését igényelve megkezdjük a fürdőépületet borító és azt övező markáns növényzet tisztítását. A rendkívüli júliusi hőség ellenére a munka eredményesen folyt, az objektum központi részéről gyakorlatilag teljesen sikerült a főleg fás-félfás vegetációt eltávolítani. Ki kell emelnünk, hogy a kihívások mértékét exponenciálisan csökkentette önkéntesünk, Petru Adochiti költségeket nem kímélő segítségével, aki az emberi munkaerő (6 fő) és a gépesített munkaeszközök biztosításán túlmenően kiváló pihenési, illetve ebédlehetőséget is biztosított számunkra. A fürdőépületen belül és környezetében alapos roncsolásmentes fémkereső műszeres kutatás végzését ugyancsak indokoltnak tartottuk, hiszen az

3. kép. Nagyharsány-Kopáralja, fürdőépület falmaradványai és műemléki rekonstrukció 2022. évi állapota (fotó: Szabadváry Tamás)

Fig. 3. Surviving walls of the bathhouse at Nagyharsány-Kopáralja and the state of historical reconstructions in 2022 (photo by Tamás Szabadváry)

1960-as években végzett feltárás során ilyen vizsgálati módszer még nem, vagy csak erősen korlátozott mértékben állt rendelkezésre. Mind a meddőkből, mind pedig az objektumból – a kutatás idejének rövidségéhez mérten – viszonylag gazdag leletanyag (55 db tárgy) látott napvilágot. Az érmék közt van II. Claudius Gothicus antoninianus, Probus antoninianus,⁴ Carinus antoninianus,⁵ továbbá 17 db késő római kori rézérme (Æ3-4, Constantinus–Valentinianus-dinasztia periódusa, kb. 330–375). További leletek: rézötvözet, csepp alakú szíjveret; rézötvözet, egygombos, erősprofilú fibulavariáns; trapéz alakú tűtartólemez-töredék; rézötvözet verettöredék; ólomöntési hulladék; nyersedék; ovális lyukkal ellátott ólomnehezék; tetőzet rögzítésére szol-

3 Ennek egyetlen előnye a Nagyharsányt kíméletlenül érintő illegális fémkeresőzés részleges gátlásában fogható meg.

4 MATTINGLY–SYDENHAM 1972, Nr. 220.

5 MATTINGLY–SYDENHAM 1972, Nr. 253.

4.kép. Nagyharsány-Kopáralja, Probus antoninianus (RIC VB) a fürdőépület 1961. évi ásatásának meddőjéből (restaurátor: Lengyel Boglárka, MNM; fotó: Jaksity Iván, MNM)

Fig. 4. Antoninianus of Probus (RIC VB) recovered from the spoil heap of the 1961 excavation of the bathhouse at Nagy-harsány-Kopáralja (restored by Boglárka Lengyel, HNM; photo by Iván Jaksity, HNM)

gáló ólomöntvény; kovácsolt vasszegek; amorf salaktömb (műhelymelléktermék); narancsfestéses behúzott peremű kerámia táltöredék, állatcsont.⁶

A leletanyagból a villakomplexum építését megelőző, kora császárkori időszakra a rézötvözet síjveret, fibulatöredék és narancsfestéses kerámia helyezhető egyértelműen (2. század – 3. század első fele), míg a késői periódust az éremanyag képviseli.⁷ Habár a nagyharsányi villa 4. század végi – 5. század eleji léte viszonylag jól adatolható (vö. 1901-es Beremend, Ida-majorban talált rézötvözet feliratos tábla),⁸ az éremanyag – az eddigi kutatások tükrében – a pannoniai tendenciákhoz illeszkedik: a 367 és 375 közötti emissziók érméi

a legkésőbbiek, a 375 utáni veretek már nem találhatók meg a leletanyagban.

A 2022 júliusában végzett nagyharsányi tevékenységünk egyértelmű (és újabb) érv a közösségi régészet önkénteseivel végzett munka ütőképessége, valamint hatékony volta mellett, ami nem pusztán fémkeresős kutatásra épült. A fürdőépületet fedő, még fennmaradó vegetáció további tisztítását a 2023. évben tervezzük.

A munkában részt vevő önkéntesek névsora: Petru Adochiti, Barna Ferenc (MNM Éremtár), Juhász Attila, Mizsei Sándor, Molnár Tamás, Nagy Tibor, Nágel János, Pintér Richárd, Pokker Daniella (ELTE BTK), Tiszekker Róbert, Schultz Alex, Szabó Gábor.

Irodalom

KOVÁCS Péter 2019. Valerius Dalmatius felirata Beremendről (ILS 8987). *StudEpPan* 10, 38–49.

MATTINGLY, Harold – SYDENHAM, Edward 1972. *The Roman Imperial Coinage. Vol. V. Part II.* London.

MRÁV Zsolt 2019. Egy késő római luxusvilla Nagyharsányban. *Várak, kastélyok, templomok. Történelmi és örökségturisztikai folyóirat* 15/1 (február), 18–21.

MRÁV Zsolt 2021. Egy késő római luxusvilla Nagyharsányban, a Szársomlyó-hegy lábánál = A Late Roman Luxury Villa in Nagyharsány, at the Feet of the Szársomlyó Mountain. *Magyar Régészet = Hungarian Archaeology* 10/1, 11–21. <https://doi.org/10.36245/mr.2021.1.2>

6 A leletanyag jelenleg restaurálás alatt (MNM Műtárgyvédelmi és Restaurátor Főosztály).

7 Fontos kiemelni a három *antoninianit*, melyek kivétel nélkül az 1961-es ásatás meddőjéből származnak.

8 MNM RT-RO 131/1902. = 10/1951.251. ltsz. alatt (Kovács 2019, 38–49).

Results of Community Archaeological Fieldwork Conducted with Volunteers in the Bathhouse of the Late Roman Villa Complex at Nagyharsány-Kopáralja

In July 2022, community archaeological fieldwork was conducted at the bathhouse of the Late Roman villa complex at Nagyharsány-Kopáralja (Site ID 20398) to clear away vegetation covering the features and conduct metal-detecting surveys at the site. It is worth highlighting that these tasks were carried out almost exclusively by volunteers in the framework of community archaeology. Their effective labour yielded significant results. Recovered metal finds (including coins, a copper alloy fitting, a brooch fragment, byproducts of lead mould casting, iron nails), pottery and animal bones can be dated from the 2nd century up to the mid-4th century AD.